

Regionalisering en de dynamiek in de oriëntatie van het industriebeleid

door R. DE BONDT en P. VAN CAYSEELE*

I. INLEIDING

De wet van 8 augustus 1980 voorzag in een verdeling van de bevoegdheden inzake het economisch beleid tussen het nationaal gezag en de gewesten. Het eigen Vlaamse beleid diende zich (tot voor kort) te beperken tot vnl. de uitvoering van de zgn. gewestelijke facetten van de economische expansie en tot de merkwaardige campagne "Derde Industriële Revolutie Vlaanderen". Er blijkt in Vlaanderen een politiek momentum te bestaan tot verdere uitbouw van het Vlaams industriebeleid via o.m. een verdere autonome beschikking over middelen door een regionalisering van de zgn. nationale sectoren en de uitbreiding van de gewestelijke bevoegdheden tot de andere hefbomen van het beleid. Gezien de eigen culturele, maatschappelijke en economische eigenheid van Vlaanderen wordt het Vlaams beleid geacht zich niet langer toe te spitsen op het onverantwoord vertragen en vervormen van de industriële aanpassingen via het subsidiëren van verlieslatende activiteiten en op de proliferatie van het arsenaal van ondoelmatige en vaak averechts werkende overheidsinstrumenten. Het jonge Vlaamse beleid daarentegen steunt o.m. op het inzicht dat belangrijke technologische industriële en maatschappelijke aanpassingen onvermijdelijk zijn geworden en dat de gewestelijke overheid deze mutaties positief dient te begeleiden, via het stimuleren van economisch nood-

---

* Departement voor Toegepaste Economische Wetenschappen, K.U. Leuven. De hierna uiteengezette gedachten kristalliseerden zich mede dank zij discussies met H. Daems, D. Heremans, P. Van Rompuy en P. Verdin. Alleen de auteurs zijn verantwoordelijk voor de inhoud.

zakelijke en sociaal verantwoorde vernieuwingen, waarbij de nationale overheid instaat voor een aangepast macro-economisch omgevingsbeleid (Geens (1983))¹.

Ongeacht of deze visie uiteindelijk zal primeren lijkt een verdere regionalisering van een aantal subsidiehefbomen waarschijnlijk, terwijl de nationale overheid het macro- en micro-economisch omgevingsbeleid wellicht zal blijven bepalen. De decentralisering van de hefbomen voor het industriebeleid met aangepaste financiële middelenvoorziening zou moeten toelaten dat elke regio een eigen technologische en economische dynamiek kan ontwikkelen door de schaarse overheidsmiddelen economisch en doelmatig aan te wenden met een billijke verdeling van de lasten en het behoud van een interregionale solidariteit en de economisch-monetaire unie.

Het realiseren van deze aspiraties via de regionalisering is geenszins een triviale opdracht. De oriëntatie en de uitvoering van het industrieel subsidiebeleid wordt in de gemengde economie bepaald door een politieke rationaliteit die de reflectie is van een aantal sociaal-economische krachten. De nagestreefde dynamiek in de oriëntatie van het regionaal industriebeleid zal slechts kunnen bereikt en aangehouden worden, in zoverre de decentralisering een aantal centrifugale krachten naar deze nieuwe conceptie in werking stelt. Deze bijdrage tracht na te gaan of en in hoeverre de regionalisering van het industriebeleid (met financiële verantwoordelijkheid) intrinsieke tendenzen inbouwt tot het verwachte beleid. Er zal worden gepeild naar de implicaties van de decentralisatie voor:

- de onevenwichten in de toedeling;
- de doelmatigheid in de uitvoering van het beleid en de allocatie van de subsidies;
- de marktvertekenende neveneffecten en de neutraliserende mechanismen;
- de mogelijkheden tot democratische keuze en correctie van het industriebeleid.

Hierbij is het niet de bedoeling het (voorbij) beleid van de nationale overheid of het nog jonge beleid van de gewesten te beoordelen; evenmin zal getracht worden het verdere verloop te voorspellen. Een industriebeleid heeft per definitie een micro-economische oriëntatie en dient dus benaderd te worden vanuit de “long-run” gevolgen, die duidelijk kunnen worden, in een nabije of verdere toekomst, wanneer de ingebouwde sociaal-economische krachten ten volle “uitgewerkt” zijn.

II. REGIONALISERING EN DE RATIONALITEIT VAN DE OVERHEID

Het industriebeleid van de overheid kan benaderd worden vanuit een normatief of een beschrijvend standpunt. In het eerste geval tracht men voor te schrijven wat de overheid zou moeten doen en in het tweede geval beschrijft men eerder wat de overheid doet of kan doen. Het is niet gemakkelijk beide benaderingen volledig te scheiden, maar teneinde een inzicht te verkrijgen in de oriëntaties van het industriebeleid op nationaal resp. regionaal vlak dient een eerder positieve gezichtshoek te primeren. Het heeft immers weinig zin om aan te nemen dat een normatieve benadering veel kan vertellen over de werkelijkheid, tenzij het redelijk zou zijn de overheid economisch rationeel te noemen. Ongetwijfeld benadert de overheid zulk een rationaliteit in een aantal gevallen, maar vooral voor een subsidiebeleid is dit een weinig realistische karakterisering. Het is trouwens alleen deze realiteit die de discussie over de regionalisering van het industriebeleid enige economisch analytische betekenis geeft.

A. Een economisch rationele overheid

Indien de overheid steeds economisch rationeel zou kunnen handelen in het economisch belang van de gehele bevolking, kan het in een relatief klein land weinig of geen verschil uitmaken of een nationale dan wel een regionale overheid de bevoegdheid heeft over het industrieel subsidiebeleid (Breton (1970)). Zulk een overheid zou rekening houden met de culturele, maatschappelijke, technologische en economische verschillen tussen de regio's, zou het beleid doen aansluiten bij de eigen preferenties van de bevolking en de bestaande of verhoopte comparatieve voordelen en zou de schaarse middelen van de gemeenschap doeltreffend en doelmatig aanwenden met een billijke verdeling van de lasten en een minimum aan nadelige neveneffecten.

Wellicht opereert zulk een economisch rationele overheid beter van op een centraal niveau, vermits ze aldus gemakkelijker rekening kan houden met de positieve of negatieve oversijpelingseffecten van de industriële activiteiten, terwijl ze eveneens de schaalvoordelen in de uitvoering en de voorbereiding van het beleid, bv. m.b.t. het verzamelen en interpreteren van de betrokken technologische - en marktinformatie, maximaal kan benutten. Indien een rationele overheid een realiteit zou kunnen zijn en gesteld dat zulk een rationaliteit wenselijk zou zijn,

dan zou de industriële herstructureringsproblematiek beter in een wereld- of een Europees kader aangepakt worden, eerder dan via autonome nationale of gewestelijke benaderingen.

B. Een politiek rationele overheid

De conceptie en de uitvoering van het economisch beleid van de overheid worden in een gemengde economie veelal niet ingegeven door de economische rationaliteit. Micro-economische overheidstussenkomsten van het industriebeleid reflecteren eerder een politieke rationaliteit². Zo komt het industrieel subsidiëringsbeleid tot stand via een complexe interactie tussen de betrokken overheidsinstanties en de politieke vertaling van de sociaal-economische voorkeuren dienaangaande. Dit beleid is steeds de reflectie en de resultante van de betrokken politiek doeltreffende sociaal-economische krachten van de maatschappij. De regionalisering zal op zichzelf aan dit fundamentele feit weinig of niets veranderen. Het zal dan ook geen gedaanteverwisseling van een politiek rationele naar een economisch rationale overheid voor gevolg hebben. Wel kan een verdere federalisering de politieke rationaliteit wijzigen.

Met déze meer realistische kijk op overheidsinterventies in de gemengde economie, is het niet langer voor de hand liggend welk beleidsniveau de beste garanties biedt voor een doelmatig industriebeleid. De regionalisering creëert in vergelijking met een nationaal gevoerd beleid een aantal voor- en nadelen die in de volgende paragrafen nader bekeken worden.

III. EVENWICHTEN IN DE TOEBEDELING VAN SUBSIDIES

Het nationaal industrieel subsidiebeleid resulteert de facto in een toebedeling van de uitgaven en verbintenissen over de gewesten, sectoren, bedrijven en projecten. De ontleding van de economische en financiële aspecten van deze allocatie is zelfs voor ingewijden verre van een triviale aangelegenheid. Hier zal niet gepoogd worden mogelijke interregionale "scheefftrekkingen" in de nationale toebedeling te documenteren. Eerder is het de bedoeling na te gaan waarom het nationaal beleid als onbillijk kan worden ervaren in een gewest en in welke zin een regionalisering kan verwacht worden te resulteren in een meer evenwichtige situatie.

A. Het nationaal onevenwicht

De essentie van een nationaal onevenwicht kan verduidelijkt worden voor de overheidssubsidiëring van private investeringen. Een eenvoudig analytisch kader laat toe de gedachten te preciseren en te disciplineren. De lezer kan – indien zij of hij dit wenst – de eerder technische aspecten overslaan en onmiddellijk overstappen naar de interpretatie (op blz. 342).

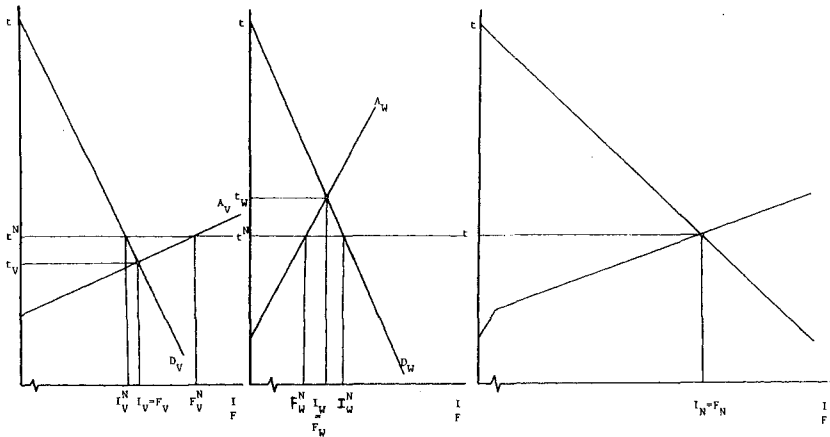
1. Analyse

Stel dat in elke regio een bepaald volume I aan private industriële investeringen tot stand komt (b.v. in één jaar), dat groter is naarmate de basisaanslagvoet t van de vennootschapsbelasting kleiner is en stijgt naarmate de subsidiëringsintensiteit s toeneemt (s is de gemiddelde steun per frank investering, inclusief fiscale subsidies). De gewesten Vlaanderen en Wallonië vertonen respectievelijk een investeringscurve D_V en D_W , die het negatief verband geven tussen de investeringen en de aanslagvoet, voor een gegeven waarde van de nationaal bepaalde subsidiëringsintensiteiten s_V^N en s_W^N (Zie figuur 1)³. Elke regio kan op basis van de bestaande fiscale draagkracht een bepaald bedrag F aan investeringen steunen, dat groter is naarmate de aanslagvoet t stijgt en de subsidiëringsintensiteit s daalt. De steuncurven A_V en A_W geven het positief verband weer, voor respectievelijk Vlaanderen en Wallonië, tussen het bedrag aan investeringen dat elk van de regio's op basis van zijn fiscale draagkracht kan steunen en de aanslagvoet t , voor gegeven waarden van de nationaal bepaalde intensiteiten s_V^N en s_W^N ⁴. De steuncurven werden getekend in de veronderstelling dat de fiscale basis voor elk van de regio's voldoende groot is, om na de uitgaven aan de directe subsidies en minder ontvangsten tengevolge van fiscale subsidies toch nog een positief saldo op de vennootschapsbelasting over te houden⁵.

Bij een nationaal industrieel subsidiebeleid komt het boekhoudkundig evenwicht tot stand in het punt N . De totale investeringscurve (horizontale som van D_V en D_W) en de totale steuncurve (horizontale som van A_V en A_W) geven respectievelijk aan welk totaal bedrag I_N investeringen dient gesteund te worden en welk totaal bedrag F_N kan gesteund worden gegeven de aanslagvoet, de regionale subsidiëringsintensiteiten s_V^N en s_W^N en een positief saldo op de betrokken belasting. De

uniforme nationaal bepaalde aanslagvoet t^N komt overeen met het boekhoudkundig evenwicht waar $I_N = F_N$.

FIGUUR 1
Het nationaal onevenwicht met een aanslagvoet t^N
en subsidiëeringsintensiteiten s_V^N en s_W^N

De nationaal gesteunde investeringsvolumes in de gewesten (I_V^N en I_W^N) komen niet overeen met de investeringen die zouden kunnen gesteund worden op basis van de fiscale bijdragen tot de betrokken subsidies (F_V^N en F_W^N). Op basis van de draagkracht zou, met dezelfde aanslagvoeten en intensiteiten een regionaal evenwicht tot stand kunnen komen bij de aanslagvoeten t_V (t_W) en $I_V = F_V$ ($I_W = F_W$) in Vlaanderen (Wallonië).

2. Interpretatie

Het onbillijke van de nationale oplossing voor Vlaanderen komt tot uiting op verschillende manieren:

- ze impliceert voor Vlaanderen een investeringsvolume I_V^N , terwijl gegeven haar fiscale draagkracht eigenlijk een groter bedrag F_V^N zou kunnen gesteund worden zonder dat de aanslagvoet of de subsidiëeringsintensiteit zou dienen te wijzigen. Voor Wallonië is de situatie precies omgekeerd, vermits het gesteunde volume I_W^N groter is dan wat zou mogelijk zijn, ceteris paribus, op basis van de eigen fiscale bijdrage;

- de aanslagvoet t^N die Vlaanderen dient te betalen voor het nationaal beleid ligt hoger dan de gewestelijke aanslagvoet t_V die, ceteris paribus, zou nodig zijn voor een ongewijzigde subsidiëringsintensiteit en overschot; hierbij zouden de investeringen in Vlaanderen toenemen (I_V is groter dan I_V^N). Voor Wallonië is de regionale aanslagvoet t_W groter dan de nationale en deze zou gepaard gaan, ceteris paribus, met een lager bedrag aan gesteunde investeringen (I_W is kleiner dan I_W^N)⁶;
- het is economisch gezien mogelijk de subsidiëringsintensiteit in Vlaanderen te laten toenemen met een gelijkaardige afname in Wallonië, zonder dat de uniforme nationale aanslagvoet zou dienen te verhogen of het overschot op de betrokken belasting zou dienen te verminderen⁷.

De meest uiteenlopende Vlaamse sociaal-economische belangen kunnen met de bovenstaande nationale toedeling een aantal aspecten als onbillijk ervaren: voorstanders voor het stimuleren van meer investeringen kunnen wijzen op het onevenwicht in de gesteunde volumes en de mogelijkheden, propagonisten van een lagere fiscaliteit kunnen de hoge opgelegde aanslagvoet aanhalen terwijl nog anderen kunnen denken aan de mogelijkheden tot een grotere subsidiëringsintensiteit. Een brede Vlaamse coalitie kan ontstaan om te trachten bovenstaande situatie te corrigeren. In het andere landsgedeelte zijn de belangen in principe onderling even gelijklopend, alhoewel natuurlijk tegengesteld aan de Vlaamse.

Een economisch rationele overheid zou in principe bovenstaand nationaal onevenwicht met een gegeven uniforme aanslagvoet gemakkelijk kunnen corrigeren, door b.v. de subsidiëringsintensiteiten te verhogen in Vlaanderen en te verlagen in Wallonië (voor Fig. 1 komt dit neer op het oplossen van een stelsel van vier vergelijkingen met vier onbekenden). De politiek rationele overheid beschikt echter niet over mechanismen om zulke aanpassingen door te voeren, vermits deze een wijziging veronderstellen in de voordelen en de gevolgen van de subsidiëring die sterk geconcentreerd zijn voor bepaalde politiek doeltreffende sociaal-economische groepen. Een consensus aangaande een subsidiebeleid wordt slechts “gemakkelijk” bekomen in de overleg-economie, indien de voordelen geconcentreerd zijn bij bepaalde groepen, maar de nadelige gevolgen, o.m. in termen van budgettaire en financiële implicaties, voldoende dun kunnen gespreid worden of kunnen afgewenteld worden op politiek niet doeltreffende burgers

(b.v. toekomstige generaties) (Daems en De Grauwe (1981)). Het is dientengevolge bijna onvermijdelijk dat de nationale onevenwichten alleen kunnen gecorrigeerd worden door de interregionale afwentelingsopportunities op politiek doeltreffende sociaal-economische groepen te verminderen.

B. *Het regionaal evenwicht*

Vlaanderen argumenteert dat een correctie van de nationale toebedelingsmechanismen dient samen te gaan met het beperken van de interregionale afwentelingsmogelijkheden door b.v. in het kader van een verdere regionalisering van het industriebeleid elke regio een grotere budgettaire en financiële verantwoordelijkheid op te leggen. Hierbij kunnen in principe verschillende mechanismen tot middelenvoorziening worden gehanteerd (Peeters (1979) en Maton (1983))⁸. Deze verschillen o.m. essentieel naargelang het zwaartepunt van de fiscale normeringsbevoegdheid nationaal dan wel regionaal ligt en naargelang de gehanteerde verdeelsleutels vast of variabel zijn. De gevolgen voor de nieuwe regionale evenwichten worden hieronder geanalyseerd en daarna geïnterpreteerd. De minder technisch georiënteerde lezer kan – indien zij of hij dit wenst – onmiddellijk overgaan naar de interpretatie (op blz. 348).

1. Analyse

Een *ationale normering* van de fiscale aanslagvoet (o.m. van de vennootschapsbelasting) en een verdeling overeenkomstig de draagkracht van de regio's, kan ofwel betrekking hebben op *ristorno's* voor specifieke doeleinden of op algemene *ristorno's* waarbij de regio's zelf de toebedeling over de verschillende overheidsfuncties bepalen. Een zekere nationale herverdeling (verticaal of horizontaal) kan hierbij ingebouwd worden. Voor een aantal scenario's kunnen de *subsidiëringsintensiteiten en de gesteunde investeringsvolumes voor Vlaanderen toenemen en voor Wallonië afnemen*: nl.

- wanneer de regio's de fondsen ontvangen die ze in het nationaal kader bijdroegen tot de nationale uitgaven en deze alleen kunnen worden aangewend voor subsidies van private investeringen, zonder wijziging van de overschotten voor andere doeleinden. De vermin-

dering in Wallonië veronderstelt natuurlijk dat geen beroep wordt gedaan op andere middelen;

- wanneer de verdeling van de fiscale ontvangsten een grotere discretie toelaat aan de regio's en zowel Vlaanderen als Wallonië kan beslissen welk totaal bedrag van de vennootschapsbelasting ze zullen aanwenden voor subsidiëring. Zolang Vlaanderen dit totaal bedrag niet zodanig vermindert dat een kleiner volume kan gesteund worden dan in de nationale situatie (met s_V^N), zal de intensiteit toenemen bij de gegeven nationale aanslagvoet t^N ($s_V > s_V^N$, cfr. Figuur 2). Indien Wallonië het totaal bedrag niet zodanig doet toenemen dat ze een groter volume zou steunen dan in de nationale toebdeling (met s_W^N), zal de intensiteit dienen af te nemen ($s_W < s_W^N$). Deze toename resp. afname van de subsidiëringsintensiteiten in de gewesten zou eveneens volgen zolang de verdeling van de betrokken fiscale middelen een herverdelende correctie inbouwt, die Vlaanderen meer en Wallonië resp. minder middelen zou ter beschikking stellen in vergelijking met de nationale situatie.

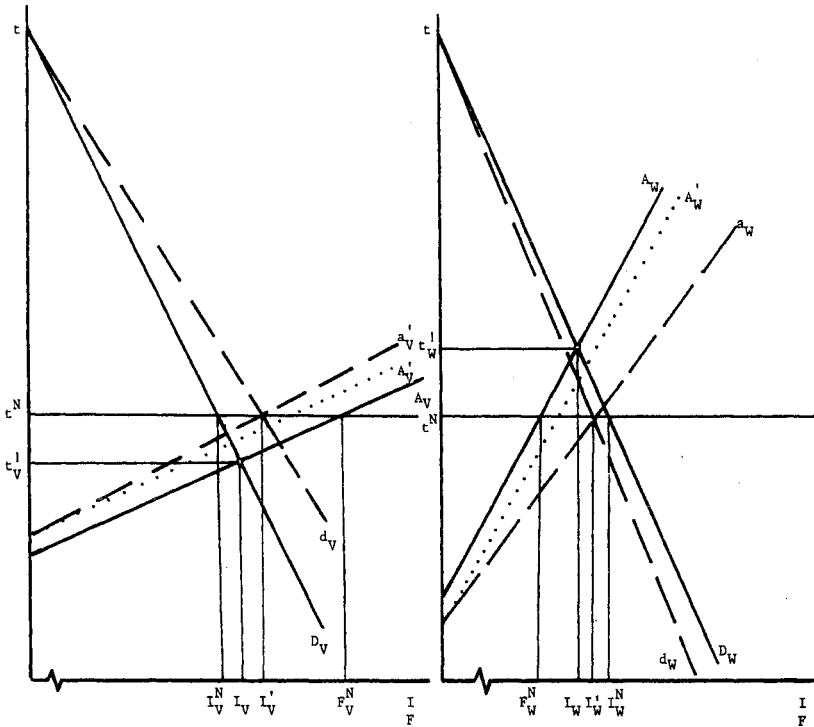
Alleen wanneer t.g.v. de herverdelende mechanismen of de beslissing van de gewesten of beide, de totale *beschikbare* fiscale middelen voor subsidiëring van de private investeringen kleiner zouden worden in Vlaanderen en groter in Wallonië dan de in de vroegere nationale situatie respectievelijk *uitgekeerde* bedragen, zouden de subsidiëringsintensiteiten in deze gewesten resp. dienen te verminderen en te stijgen⁹, in zoverre Vlaanderen op geen andere bronnen beroep zou doen. De investeringsvolumes in Vlaanderen zouden dan dalen en stijgen in Wallonië in vergelijking met de nationale situatie (in zoverre dat deze volumes gevoelig zijn aan de gewijzigde intensiteiten).

De *regionale normering* van de aanslagvoet van de vennootschapsbelasting kan eveneens gepaard gaan met een toename van de gesteunde investeringsvolumes in Vlaanderen en een afname in Wallonië. Er kunnen echter ook verschillen ontstaan in de regionale aanslagvoeten, alhoewel deze des te kleiner zullen zijn, naargelang er compenserende gewestelijke verschillen bestaan in de totale bedragen die van deze belastingen worden voorbehouden voor steun aan private investeringen en in de subsidiëringsintensiteiten:

- indien de gewesten dezelfde subsidiëringsintensiteiten en dezelfde aandelen van de belasting toewijzen voor de betrokken subsidiëring

FIGUUR 2

Regionaal evenwicht bij een uniforme nationale normering van de aanslagvoet

$$\begin{aligned} I_V^1 &> I_V > I_V^N, \quad I_V = F_V, \quad I_V^1 = F_V^1 \\ s_V^2 &> s_V^N & s_V^1 &= s_V^N \\ t_V^1 &< t_V^N = t_V^2 \end{aligned}$$

$$\begin{aligned} I_W &< I_W^1 < I_W^N, \quad I_W = F_W, \quad I_W^1 = F_W^1 \\ s_W^2 &< s_W^N & s_W^1 &= s_W^N \\ t_W^N &= t_W^2 < t_W^1 \end{aligned}$$

De stippellijnen geven de kleinere (grotere) steunmogelijkheden op basis van draagkracht aan t.g.v. een vermindering (vermeerdering) van de totale bijdragen van subsidiëring in Vlaanderen (Wallonië). De onderbroken lijnen reflecteren de wijzigingen t.g.v. de verhoging (verlaging) van de subsidiëeringsintensiteiten van s_V^N tot s_V^1 (s_W^N tot s_W^1) in Vlaanderen (Wallonië).

Voor Vlaanderen geldt met t^N en s_V^N dat $I_V^N < F_V^N$, terwijl met $s_V > s_V^N$ het evenwicht $I_V^1 = F_V^1$ opgaat met $I_V^1 > I_V^N$.

Voor Wallonië geldt met t^N en s_W^N dat $I_W^N > F_W^N$ terwijl met $s_W < s_W^N$ het evenwicht $I_W^1 = F_W^1$ opgaat met $I_W^1 < I_W^N$.

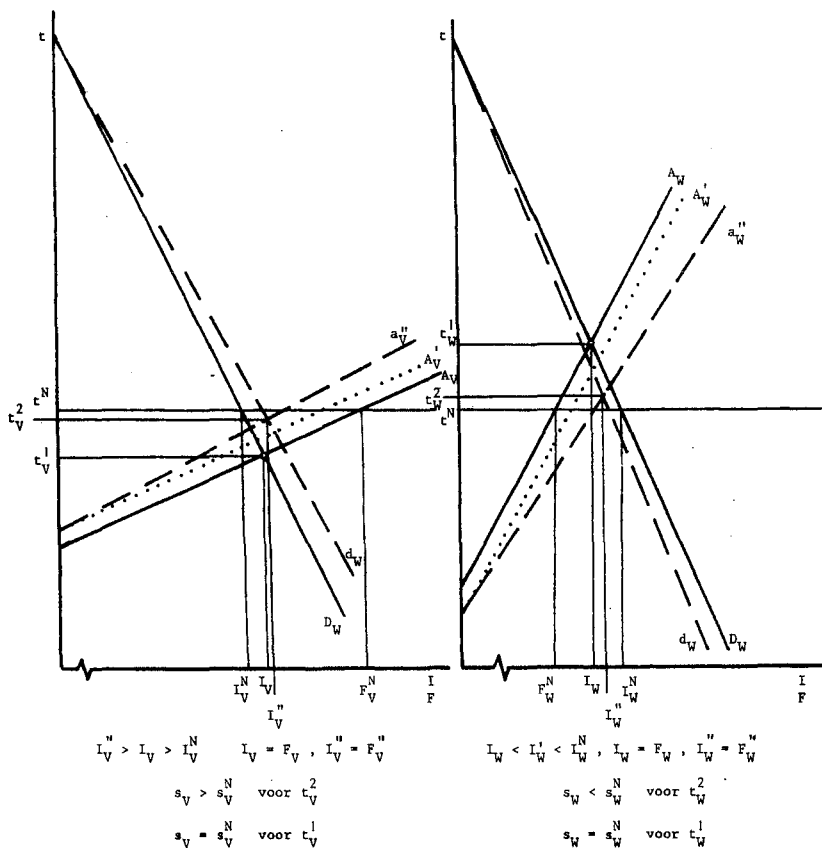
dan in de nationale situatie, kan de Vlaamse aanslagvoet dalen tot t_V en dient de Waalse, ceteris paribus, te stijgen tot t_W (Figuur 1). Dit zal resp. met een positief en negatief effect op de geïnvesteerde volu-

mes gepaard gaan, in zoverre natuurlijk dat de investeringen een positieve elasticiteit met betrekking tot deze taxatie vertonen;

- indien Vlaanderen echter, zoals bij een nationale normering zou kunnen het geval zijn, zou beslissen om een groter bedrag van deze belasting voor andere doeleinden dan steun aan de regionale private investeringen aan te wenden (b.v. om een herverdelende inter-

FIGUUR 3

Regionaal evenwicht bij een regionale normering van de aanslagvoet

Voor Vlaanderen geldt met t_V^1 en s_V^N dat $I_V = F_V$, met $I_V > I_V^N$.

Met $t_V^2 > t_V^1$ en $s_V > s_V^N$ is het evenwicht $I_V'' = F_V''$, waarbij $I_V'' > I_V^N$ (de s_V van I_V'' is kleiner dan deze van I_V^N in fig. 2).

Voor Wallonië geldt met t_W^1 en s_W^N dat $I_W = F_W$ met $I_W < I_W^N$.

Met $t_W^2 < t_W^1$ en $s_W < s_W^N$ is het evenwicht $I_W'' = F_W''$, waarbij $I_W'' < I_W^N$ (de s_W van I_W'' is groter dan deze van I_W^N in fig. 2).

regionale transfer te realiseren) dan kan de regionale aanslagvoet natuurlijk minder dalen (tot t_V^2 in Figuur 3), vooral indien de subsidiëringsintensiteit in Vlaanderen eveneens zou toenemen. In principe zou deze intensiteit zoveel kunnen toenemen dan bij de nationale normering, waardoor de regionale aanslagvoet eigenlijk niet zou kunnen dalen in Vlaanderen (in zoverre er geen andere middelen zouden worden aangesproken). Indien Wallonië een groter bedrag van de betrokken fiscale opbrengsten zou kunnen toewijzen voor subsidiëring aan private investeringen dan wordt aangewend in de nationale situatie, zou de Waalse aanslagvoet minder dienen te stijgen (tot t_W^2 in Figuur 3), vooral indien de subsidiëringsintensiteiten zouden afnemen. Indien deze intensiteit zoveel zou dalen dan in de vergelijkbare situatie met nationale normering (van Figuur 2), zou de gewestelijke aanslagvoet niet dienen te stijgen t.o.v. de vroegere nationale¹⁰.

2. Interpretatie

Een correctie van de nationale toedeling door een middelenvoorziening voor de gewesten overeenkomstig de fiscale draagkracht kan de hoger aangehaalde nationale onevenwichten corrigeren, in de zin dat de discrepantie in elk gewest tussen de gesteunde en de mogelijk te steunen investeringsvolumes overeenkomstig de eigen fiscale bijdragen kan geëlimineerd worden. Deze grotere correspondentie elimineert immers de interregionale afwentelingsopportunities, die blijkbaar beletten dat de nationale overheid zelf deze regionale evenwichten kan bereiken. Een verdere karakterisering van de regionale evenwichten blijkt echter minder eenvoudig te zijn, zoals bovenstaande zeer beperkte en eenvoudige analyse, aantoonde. Bij een nationale normering van de fiscaliteit en *ristorno's* aan de gewesten overeenkomstig de fiscale draagkracht, is het niet onwaarschijnlijk dat de subsidiëringsintensiteiten in Vlaanderen zullen toenemen en zullen dienen te verminderen in Wallonië, zelfs indien Vlaanderen zou kunnen beslissen om een kleiner deel van de betrokken belastingen aan de subsidie van private investeringen voor te behouden en indien Wallonië zou beslissen om dit bedrag te verhogen. In een zekere intuïtieve zin wordt Vlaanderen, door de nationale normering die rekening houdt met de sterke en zwakke gewesten, "verplicht" om de steun per geïnvesteerde frank te gaan opdrijven om de relatief hoge eigen fiscale opbrengsten op te gebruiken. Alleen indien Vlaanderen tot een dras-

tische vermindering van de totale bedragen voor industriële subsidies zou besluiten, zou de verhoging van de subsidiëringsintensiteiten voor de private investeringen zich niet doorzetten (en zou zich een toename manifesteren voor de andere aanwendungen van de middelen), terwijl de gesteunde investeringsvolumes kleiner zouden worden dan in de aangeklaagde nationale situatie. Voor Wallonië dienen de subsidiëringsintensiteiten te verminderen tenzij een herallocatie van de eigen middelen of andere bronnen tot meer mogelijkheden dan in de nationale situatie zou aanleiding geven.

Bij een *regionale* normering van b.v. de vennootschapsbelasting en het expliciet of impliciet incalculeren van een correspondentie tussen de opbrengsten van deze belasting en de uitgaven (en verplichtingen) voor subsidies aan private investeringen, kunnen de nieuwe regionale evenwichten in Vlaanderen tot een verlaging en in Wallonië tot een verhoging van de aanslagvoet aanleiding geven. Deze divergenties kunnen tot marktvertekenende neveneffecten leiden, waarop verder nog wordt ingegaan (sectie V). De bovenstaande analyse laat niet toe na te gaan in hoeverre zulke verschillen automatisch door de in gang gezette interregionale marktkrachten kunnen verzwakt of versterkt worden. De analyse suggereert wel dat deze verschillen zullen verkleinen in zoverre de nieuwe regionale evenwichten in Vlaanderen, resp. Wallonië zullen gepaard gaan met een verhoging resp. verlaging van de subsidiëringsintensiteiten en met een toename resp. daling van de afnamen van deze belastingen voor andere overheidsfuncties dan het stimuleren van private investeringen. In ieder geval is het duidelijk dat de nieuwe regionale evenwichten, zowel bij nationale als regionale normering van de fiscaliteit, in een belangrijke mate mede zullen bepaald worden door de nieuwe regionale voorkeuren van de betrokken sociaal-economische groepen voor industriële subsidiëring.

C. Meer of minder subsidiëring na de regionalisering?

De regionalisering van het industriebeleid met een grotere fiscale verantwoordelijkheid voor de gewesten doorbreekt één enkele, zij het wellicht in deze tijden belangrijke, mogelijkheid tot afwentelen, nl. deze die de budgettaire en financiële gevolgen van de industriële subsidies al te sterk interregionaal verschuift. Na de regionalisering zal de nieuwe politieke rationaliteit met deze beperking geconfronteerd worden en dit kan betekenen dat minder gemakkelijk aan de vraag tot subsidiëring zal kunnen worden tegemoet gekomen, in zoverre dat het vol-

doen van deze vraag een interregionale budgettaire afwenteling noodzakelijk zou maken. In zoverre zulk een afwenteling niet “nodig” is, zal echter nog steeds kunnen worden ingegaan op de vraag naar subsidies. Andere al dan niet interregionale vrijbuitersopportunities blijven bestaan en nieuwe zullen ongetwijfeld worden uitgevonden. Hierbij kan een vernieuwde intra-regionale afwentelingsproblematiek ook niet worden uitgesloten. De regionalisering kan immers de regionale vraag naar subsidies aanwakkeren, aangezien de sociaal-economische groepen mogelijk een grotere voorkeur voor subsidies zullen manifesteren, omdat o.m.:

- subsidies biezonder aantrekkelijk zijn indien het aantal potentiële beneficianten eerder beperkt is. De regionale autoriteiten zullen zich uiteraard beperken tot bedrijven uit de eigen jurisdictie, zodat de verwachte voordelen per bedrijf zullen stijgen en de vraag naar subsidies zal toenemen;
- de elasticiteit van het aanbod van produktiefactoren kan verminderen, o.m. indien regionaal protectionistische maatregelen via de andere “hefbomen” van het industriebeleid gehanteerd zullen worden ter “stimulering” van de eigen industrie. Subsidies die de stijgingen in de vraag of prijs van produkten of diensten genereren, zullen de inkomens van produktiefactoren vooral doen toenemen wanneer deze factoren gekenmerkt zijn door een inelastisch aanbod. Deze produktiefactoren zullen de vraag naar subsidies intensiever ondersteunen (Migué (1977))¹¹;
- het niet uitgesloten is dat groepen die totnogtoe, met een nationaal industriebeleid “tegen” subsidies argumenteren, in een geregionaliseerd beleid vóór subsidies zullen ijveren. Dit is één van de vele mogelijke illustraties van een verschillend stemgedrag in een nationale en in een federale staat (Rose-Ackerman (1981)). Bij een geregionaliseerd beleid kunnen de mogelijkheden tot het vormen van politiek doeltreffende coalities tegen subsidies in een bepaalde regio ongunstig zijn in vergelijking met de mogelijkheden bij een nationaal beleid (waar coalities over de grenzen heen kunnen gevoerd worden). Dientengevolge zullen bepaalde belangen het voortbestaan van subsidies in andere regio's mogelijk als gegeven beschouwen en indien ze hiervan negatieve (b.v. concurrentievervalsende) invloeden ondervinden die niet door andere acties kunnen geneutraliseerd worden, zullen ze de afkeer voor subsidies overwinnen en compen-

serende tussenkomsten van de regionale (of andere) autoriteiten trachten te bekomen.

Het is bijgevolg *niet vanzelfsprekend* dat de regionalisering van het industriebeleid tot minder regionale industriële subsidiëring zal leiden. Alhoewel een aantal interregionale afwentelingsmogelijkheden doorbroken worden, kunnen in de gewesten mogelijk sterkere krachten tot subsidiëring ontstaan. Vlaanderen zal gemakkelijker hieraan kunnen "toegeven", in zoverre de decentralisering middelen ter beschikking stelt die overeenkomen met de eigen fiscale draagkracht. Voor Wallonië kan dit een moeilijker opdracht zijn, tenzij het juist is dat tengevolge van de interregionale afwentelingsmogelijkheden de gewestelijke vraag naar subsidies in het nationale kader tot zulke proporties is uitgegleden dat het doorbreken van deze afwenteling een verlaging van de subsidiëeringsintensiteiten in dit gewest kan mogelijk maken, zelfs indien andere "long-run" krachten eigenlijk in een andere richting zouden opereren. Het is dus vooral voor Vlaanderen dat een verhoging van de intensiteiten kan verwacht worden, vooral bij een nationale normering van de fiscaliteit terwijl bij een regionale normering van de vennootschapsbelasting die specifiek zou worden toegewezen voor industriële subsidiëring, deze tendens de mogelijke interregionale verschillen in de fiscale aanslagvoeten zou kunnen temperen.

IV. ECONOMISCHE DOELMATIGHEID VAN INDUSTRIELE SUBSIDIES

De regionalisering van het industriebeleid beoogt niet alleen een correctie van de nationale onevenwichten in de toedeling, maar eveneens een grotere efficiëntie in de allocatie van de subsidies. Vooral de grotere fiscale verantwoordelijkheid van de gewesten zou deze verhoogde doelmatigheid dienen te garanderen. Het is nochtans wellicht niet onbelangrijk de mogelijkheden en beperkingen van deze verantwoordelijkheid voor de grotere efficiëntie in een realistisch perspectief te plaatsen en hieruit de gevolgen voor het regionaal beleid af te leiden.

A. *Economische doelmatigheid en fiscale verantwoordelijkheid*

De grotere gewestelijke fiscale verantwoordelijkheid kan leiden tot een aanpassing van de subsidiëeringsintensiteiten in de regio's, met b.v.

een verhoging voor Vlaanderen en een verlaging voor Wallonië. Dit impliceert een nieuwe interregionale allocatie van subsidies die kan gepaard gaan met een grotere creatie van economische waarde, in zoverre dat de toedeling in Vlaanderen gepaard gaat met het genereren van een grotere waarde dan de toedeling in Wallonië. Indien dit het geval is kan genoemde verantwoordelijkheid leiden tot een beter gebruik van de schaarse middelen, zodus tot een grotere economische doelmatigheid.

Volgt uit bovenstaande redenering echter dat een eigen fiscale verantwoordelijkheid van de regio's steeds tot een doelmatige interregionale en intra-regionale toedeling van subsidies moet leiden? Eén ieder voelt wellicht aan dat bovenstaande argumentatie dit "eigenlijk" niet zegt, alhoewel deze extrapolatie vaak wordt gemaakt. Door de grotere fiscale verantwoordelijkheid worden in de eerste plaats de lasten van het beleid billijker verdeeld, terwijl daarnaast ook ondoelmatige subsidiëringen *die het gevolg zijn* van een al te "gemakkelijke" interregionale afwenteling van de kosten kunnen verminderen. Mogelijk kan hierdoor voor de komende jaren een betere situatie ontstaan dan bij een nationaal beleid die deze vrijbuitersopportunities niet kan doorbreken. Op zichzelf is deze verantwoordelijkheid echter geen mechanisme dat een doelmatig subsidiebeleid op termijn garandeert. Het is immers in principe goed mogelijk dat de economische creatieve waarde van subsidies omgekeerd evenredig wordt of is (?) met de fiscale draagkracht van een regio: indien de subsidiëeringsintensiteiten dan groter zijn in de regio's met grotere fiscale capaciteiten dan zou hieruit automatisch een economisch ondoelmatige *interregionale* toedeling van subsidies volgen. Het doorbreken van de verantwoordelijkheid, via b.v. een interregionale transfer van middelen, zou in dit geval tot een grotere economische doelmatigheid leiden. Het feit dat de subsidiëring aan verlieslatende ondernemingen vaak als economisch ondoelmatig kan aangezien worden, suggereert dat met negatieve fiscale draagkracht een negatieve economische waarde kan overeenkomen. Dit toont niet aan dat naarmate de positieve fiscale draagkracht stijgt de economische waarde van subsidies stijgt; het geponeerde mogelijk omgekeerde verband kan zeker niet als economisch zinloos worden afgeschreven (cfr. de portfolio modellen van strategische planning).

Bovendien garandeert het gedecentraliseerd subsidiebeleid met budgettaire discipline geenszins een efficiënte *intra-regionale* toedeling van subsidies of een doelmatige *uitvoering* van het beleid. Vooral

van Vlaamse zijde is hierbij de verleiding groot te hopen dat de culturele en maatschappelijke eigenheid aangevuld met een aantal andere positieve elementen van een nieuwe politieke rationaliteit (zie sectie VI), een voldoende waarborg inhouden om het eigen beleid economisch doelmatig te voeren. Mogelijk is deze hoop niet ijdel, maar dat het louter vervangen van één overheid door een andere tot een betere – meer economisch doelmatige – overheid moet leiden is niet zo duidelijk. In feite is dit volkomen duister wanneer alleen de uitgaven bevoegdheden zouden gedecentraliseerd worden, zonder bijkomende budgettaire en financiële discipline. Ook wanneer een grotere fiscale correspondentie via b.v. vaste verdeelsleutels zou opgelegd worden, volgt nog niet dat de gewestelijke overheden de doelstellingen zo doelmatig mogelijk zullen nastreven. Ze kunnen perfect binnen de opgelegde middelen blijven, maar met deze middelen eigenlijk minder bereiken dan mogelijk was, of wat bereikt werd zou mogelijk met minder middelen kunnen bekomen worden. Zolang nieuwe opbrengsten kunnen gegenereerd worden blijft ook de nieuwe overheid financieel verantwoordelijk, zonder dat dit natuurlijk een economische doelmatigheid in de uitvoering van het beleid dient te garanderen.

B. De uitvoering van het subsidiebeleid

Bovenstaande argumenten bewijzen niet dat een regionaal subsidiebeleid minder efficiënt zal verlopen dan een nationaal beleid. Wel illustreren ze dat het opleggen van een grotere fiscale verantwoordelijkheid niet voldoende is om op termijn een doelmatig industriebeleid blijvend te garanderen. De regionale autoriteiten zullen aandacht dienen te geven aan de keuze van instrumenten die al dan niet ingebouwde krachten tot een doelmatige uitvoering vertonen. Indien de nieuwe politieke rationaliteit een voorkeur zou vertonen voor directe subsidies, zal een vernieuwde economische ingenieusiteit nodig zijn om de uitvoering vrij te houden van de bekende ziektesymptomen. Zelfs met uitermate bekwame en goed geïnspireerde overheidsambtenaren zijn directe subsidies immers door hun aard onderworpen aan een aantal doelmatigheidsondermijnende beperkingen (Eyskens (1982)), waaronder:

- een neiging tot het onderschatten van de complexiteit van de economie (via b.v. een onvoldoende flexibiliteit en diversiteit van de criteria en een miskennen van de nadelige neveneffecten die hun oorsprong vinden in de aanpassing van de economie aan deze criteria);

- de moeilijkheden tot interpreteren en evalueren van technologische en marktinformatie;
- een gevaar tot incalculeren van andere dan economische beschouwingen: b.v. de neiging om éénmaal gestarte projecten te blijven ondersteunen, vooral bij een beleid met hoge verwachtingen op korte termijn; b.v. een gevaar om niet economische consideraties te incorporeren waardoor vlug de symptomen van een *amfibiesyndroom* te voorschijn komen: geen enkele van de doelstellingen van het beleid wordt nog bereikt en verspilling eerder dan doelmatigheid primeert;
- de moeilijkheid tot coördinatie met aanverwante (al dan niet geregionaliseerde) hefbomen;
- het politiek rationeel incalculeren van oversijpelingseffecten door de overheid zal in een gemengde economie steeds de neiging vertonen een groter gewicht toe te kennen aan billijkheid eerder dan aan doelmatigheid, waardoor er een *overcompenserende* en dus een economisch ondoelmatig beleid kan resulteren. Bij een nationaal industriebeleid manifesteert zich deze tendens door het compenseren van elke regio voor steun in de andere regio. Een regionaal beleid zal dezelfde tendens vertonen voor het corrigeren binnen elke regio, vooral indien de regionalisatie ook een vernieuwde stimulans aan het provincialisme zal geven.

De mogelijk verhoogde subsidiëringsintensiteit in Vlaanderen dient niet alleen te worden gerealiseerd via directe subsidies, mogelijk kan ook een groter beroep worden gedaan op fiscale subsidies (mits goedkeuring door de nationale overheid). Deze vorm van subsidies vertoont minder sterk bovengenoemde negatieve effecten en geeft meer kansen op economische doelmatigheid omdat de selectie van projecten, produkten, technologieën en nieuwe organisatievormen zoveel mogelijk aan ondernemingen worden overgelaten. Hierdoor, immers,

- worden de kansen op economisch realistische strategieën, met voldoende diversiteit en flexibiliteit groter en wordt de interpretatie en evaluatie van de technologische en commerciële informatie overgelaten aan het bedrijfsleven dat hiervoor een betere expertise bezit;
- zijn ongunstige neveneffecten niet uitgesloten, maar deze zullen niet belangrijker zijn dan de nadelige neveneffecten van een interventionistisch subsidiebeleid;

- zijn de kansen op het incorporeren van economisch en technologisch verantwoorde criteria en dus op een doelmatig gebruik van schaarse middelen groter;
- wordt eenvoud en doorzichtigheid een realistische mogelijkheid, waardoor een grotere doeltreffendheid en coördinatie door de overheid *kan* worden nagestreefd;
- primeert een constructieve lange termijn visie, met correcties van de oorzaken van de industriële problematiek, eerder dan een symptomatische correctieve en korte termijn benadering.

Bij een regionale normering van de aanslagvoet van de vennootschapsbelastingen krijgen de gewestelijke overheden een bijkomend instrument om een marktvriendelijk en economisch doelmatig stimulerend beleid te voeren, waarover de vernieuwde politieke rationaliteit kan oordelen. De wenselijkheid van de decentralisatie van deze en andere instrumenten van industriebeleid hangt niet alleen af van de gevolgen van billijkheid en doelmatigheid, maar ook van de marktvertekenende neveneffecten die vervolgens aan bod komen.

V. MARKTVERTEKENENDE NEVENEFFECTEN

Een verdere regionalisering van het industriebeleid impliceert dat elke regio in de eerste plaats de belangen van de eigen industrie zal bevorderen, overeenkomstig de nieuwe politieke rationaliteit die inspeelt op de regionale sociaal-economische krachten. Dientengevolge kunnen er verschillen ontstaan in de concepties en de uitvoering van de gewestelijke politieken met mogelijk significante marktvertekenende gevolgen die al dan niet door neutraliserende mechanismen kunnen opgevangen worden.

A. *Belang van de marktvertekeningen*

Regionale verschillen in de uitvoering en de resultaten van het industrieel beleid zijn onvermijdelijk. Deze bestonden ook of zouden ook bestaan bij een nationale aanpak. Wel kan niet worden uitgesloten dat de verdere regionalisering tot grotere verschillen en mogelijk belangrijker marktvertekeningen zou kunnen aanleiding geven, met mogelijk significant nadelige gevolgen voor de welvaart van het land en de

economisch-monetaire unie. De regionale overheden zullen immers minder geneigd zijn rekening te houden met al dan niet gewilde positieve of negatieve oversijpelingeffecten.

Alle instrumenten (hefbomen) van industrieel beleid gaan echter niet met dezelfde gevolgen gepaard en de distorties zijn niet hetzelfde of even belangrijk bij een regionaal dan wel een nationaal gebruik (zie Heremans (1983), Van Rompuy (1983)). Zo kunnen fiscale subsidies op nationaal vlak niet alleen tendenzen tot een groter economisch doelmatig beleid inbouwen, maar vertonen ze eveneens een marktconform karakter vermits ze een algemene eerder dan een discriminerende toepassing hebben. Directe subsidies vragen meer creativiteit om economische doelmatigheid te garanderen en hebben door hun selectief karakter meer marktvertekenende gevolgen.

Indien directe subsidies op regionaal vlak toebedeeld worden, kan dit tot al dan niet meer vertekeningen aanleiding geven dan wanneer deze op nationaal vlak bepaald en verdeeld worden. De interregionale distorties zullen o.m. een functie zijn van de gewestelijke verschillen in de subsidiëringsintensiteiten. Indien alle gewesten of slechts één enkel, mits goedkeuring door de nationale overheid, een groter en eventueel onderling verschillend beroep zouden doen op fiscale subsidies is het niet duidelijk of dit tot meer dan wel minder nadelige vertekeningen zou leiden dan wanneer alleen verschillen in de selectieve directe subsidiëringsintensiteiten zouden bestaan. Het is evenmin duidelijk of de distorties t.g.v. regionale directe of fiscale subsidiëring, ndz. de welvaart en de economisch-monetaire unie minder zullen ondergraven dan eventuele verschillen in de regionale aanslagvoeten van de vennootschapsbelasting die zouden kunnen resulteren uit een gewestelijke normering. De nationale normering zou kunnen gepaard gaan met grote gewestelijke verschillen in de subsidiëringsintensiteiten, de regionale normering zou deze verschillen kunnen temperen maar ten koste van een eventuele diversiteit in de aanslagvoeten.

Alleen wanneer wordt overgegaan tot vrij extreme situaties van destructieve fiscale of subsidieconcurrentie tussen de gewesten, resulteert een duidelijk beeld van de marktvertekenende gevolgen. Zo kunnen de interregionale verschillen in fiscale subsidies of in de aanslagvoeten in principe zo belangrijk worden dat ondernemingen zich alleen zouden verplaatsen of opsplitsen om hiervan te kunnen genieten. Dit zou, precies omwille van het algemeen karakter van deze subsidies, zeer waarschijnlijk grotere vertekende gevolgen hebben dan wanneer ondernemingen gelijkaardige kunstgrepen uitvoeren om van

de directe subsidies in de regio's te kunnen genieten, tenzij doeltreffende tegenmaatregelen kunnen ontworpen en uitgevoerd worden. Het is echter niet uitgesloten dat de nadelen van zulke extreme vertekeningen door neutraliserende mechanismen, waaronder een coöperatie tussen de gewesten, kunnen worden opgevangen.

B. *Neutraliserende mechanismen*

De marktvertekeningen die het gevolg zijn van regionale verschillen in de conceptie of uitvoering van het industriebeleid, zetten op hun beurt sociaal-economische krachten in werking, die mogelijk tot een gedeeltelijke of gehele neutralisering kunnen leiden. Het bedrijfsleven zal b.v. de positieve of negatieve gevolgen van de oversijpeling van het beleid trachten op te vangen (te "internaliseren") via markt- of andere transacties: b.v. "concurrentievervalsing" kan worden geneutraliseerd door te fusioneren of een contract af te sluiten met het vervalsende bedrijf; of indien een bedrijf meent dat de resultaten van zijn onderzoeks- en ontwikkelingsactiviteiten ook andere concurrenten in de andere gewesten kan ten goede komen, kan het zelf vooraf proberen een sterke positie in de andere gewestelijke markt op te bouwen.

Wanneer zulke transacties niet doeltreffend of doelmatig de vertekeningen verminderen, zal een beroep worden gedaan op de regionale of andere autoriteiten. Hierdoor kan het gewestelijk beleid verder of dichter bij een marktconforme situatie komen: marktdistorties kunnen leiden ofwel tot een verder *conflict*gedrag culminerend b.v. in een neo-protectionistisch beleid of fiscale competitie, ofwel tot een *coöperatie* tussen de gewesten waarbij gezamenlijk de vertekende verschillen in directe subsidiëring of fiscaliteit worden afgebouwd. De gewestelijke overheden zijn in dit geval geconfronteerd met een zgn. "prisoner's dilemma": het is voor elke regionale overheid rationeel om voor conflict te kiezen, wat ook het gedrag moge zijn van de andere regio maar deze keuze leidt tot slechtere resultaten indien alle overheden voor conflict kiezen dan wanneer ze alle voor coöperatie zouden opteren.

Nochtans is de coöperatieve oplossing hierbij niet uitgesloten, zelfs zonder de tussenkomst van een centraal gezag (Axelrod (1981)). Het is inderdaad misleidend om de bestaande conflict-verhouding tussen de gewesten, i.v.m. de toedeling van industriële subsidies, als typisch voor de toekomst te beschouwen. Inderdaad, in zoverre alle betrokken partijen hebben uitgemaakt dat het nationale "spel" m.b.t. de subsidies binnen afzienbare tijd zal zijn afgelopen, is het voor elke partij

(speltheoretisch) optimaal om voor conflict te kiezen. Na de regionalisering van het industriebeleid begint echter een "nieuw spel" waarin de regionale overheden op geregelde tijdstippen geconfronteerd zullen worden met gelijkaardige dilemma situaties. Zolang het voldoende waarschijnlijk is dat dit spel kan worden voortgezet, zullen de overheden wellicht zeer vlug realiseren dat een coöperatief gedrag op basis van wederkerigheid beter is dan een conflictverhouding. Zodra echter de betrokken gewestelijke overheden menen te weten dat dit nieuwe spel moet eindigen binnen een voorspelbare datum, b.v. omdat de spelregels zodanig mank werden uitgetekend, is het conflictgedrag (speltheoretisch) weer de optimale oplossing. Deze inzichten staan lijnrecht t.o.v. andere strategische beschouwingen die menen dat een gebrekkige staatshervorming de superioriteit van het nationale beleid vlug zal aantonen en dat het aldus de nieuwe coöperatie en hereniging voorbereid. Coöperatie tussen de gewesten ter eliminatie van wederzijds nadelige marktverstoringen is niet uitgesloten in zoverre de staatshervorming wordt aangezien als een voldoende stabiele basis voor de toekomst.

Vanzelfsprekend kunnen centrale, b.v. nationale of Europese autoriteiten, evenzeer een aanvullende rol spelen in het stimuleren van een intergewestelijke coöperatie en in het elimineren van nadelige marktvertekeningen. De nationale overheid kan een herverdelende functie m.b.t. industriële subsidies behouden, ter correctie van b.v. positieve interregionale oversijpelingseffecten, en aldus rechtstreeks of onrechtstreeks een bijdrage in deze zin leveren. De nationale overheden kunnen ook beperkingen opleggen aan het regionaal gebruik van de instrumenten.

Het is natuurlijk niet uitgesloten dat negatieve interregionale oversijpelingseffecten (waaronder bvb. concurrentievervalsing) blijvend genegeerd zullen worden door het gewestelijk beleid. Ongetwijfeld zal hieruit uiteindelijk een meer intense vraag tot een nationale marktordening resulteren. (Indien de gewesten dit realiseren ligt hierin een bijkomende prikkel tot een coöperatieve verhouding.) Stel b.v. dat bepaalde sectoren in een regio er in slagen het belangrijkste aandeel van de subsidiemiddelen naar zich toe te halen mogelijk ten koste van gelijkaardige sectoren die echter in een andere regio liggen maar er relatief onbelangrijker zijn en er niet in slagen om evenveel subsidies te bekomen. Indien de andere neutraliseringsmechanismen falen of als ondoelmatig worden ervaren zullen deze sectoren ijveren voor marktordenende maatregelen. Op nationaal vlak kan een situatie ontstaan

die analoog is aan de huidige realiteit op Europees vlak: de supranationale overheid tracht door o.m. productiebeperkingen een einde te stellen aan de subsidies die sommige naties toekennen aan sommige sectoren, en dit op klacht van dezelfde sectoren uit naties die minder subsidies geven.

VI. DEMOCRATISCHE CORRECTIEMECHANISMEN

Een nieuwe politieke rationaliteit zal uiteindelijk de conceptie en de uitvoering van het geregionaliseerd industriebeleid bepalen. Deze rationaliteit zal de reflectie zijn van o.m. een nieuwe overlegomgeving en een mogelijk scherpere democratische beoordeling.

A. *Een vernieuwde overlegomgeving*

De interactie tussen overheid en sociaal-economische groepen is in het Belgische model van de gemengde economie grotendeels de facto of de jure geïstitutionaliseerd, met alle welbekende voor- en nadelen voor de conceptie en de uitvoering van het economisch overheidsbeleid. Een interessante hypothese stelt dat deze instituties aan een *levenscyclus* onderworpen zijn, waarbij in de beginfase de particuliere belangen ondergeschikt kunnen blijven aan het algemeen belang. Door de jaren heen leert de betrokken overheid meer en meer de particuliere belangen van de vertegenwoordigde groepen kennen terwijl de economische en sociale aspiraties van andere lagen van de bevolking vager en uiteindelijk als minder relevant worden ervaren, zodat de onweersaanbare neiging ontstaat het eigenbelang van de groepen gelijk te stellen met het algemeen belang. Er zijn redenen om aan te nemen dat de economie hierdoor tendenzen heeft ingebouwd tot het ontwerpen en gebruiken van averechts doeltreffende en ondoelmatige overheids-tussenkomen (De Bondt (1981)). Sommige waarnemers menen zelfs dat de oorzaken voor het economisch en politiek verval van een natie in een belangrijke mate betrekking hebben op de negatieve gevolgen van de eindfasen van de interactie tussen overheid en politiek doeltreffende sociaal-economische groepen, vooral voor landen of situaties waar externe economische krachten, die b.v. uitgaan van de internationale handel, de particuliere belangen niet voldoende kunnen neutraliseren (Olson (1982)).

Deze hypothesen dienen vanzelfsprekend met de nodige reserves te

worden geïnterpreteerd. Toch suggereren ze dat, in zoverre de regionalisering van het industriebeleid een soort van Schumpeteriaanse creatieve destructie kan teweegbrengen in de interacties tussen overheid en sociaal-economische groepen, hierdoor een vernieuwde levenscyclus kan aanvangen met mogelijk voordelige gevolgen voor het algemeen belang en de welvaart.

Nochtans speelt ook in dit opzicht de regionalisering geen *deus-ex-machina* rol. Inderdaad:

- regionalisering doorbreekt slechts één (belangrijke) mogelijkheid tot afwenteling van de gevolgen van subsidiëring. De politiek rationele subsidietoebedeling kan resulteren in voorkeuren voor meer subsidies van meer homogene en geconcentreerde, zodus meer doeltreffende, sociaal-economische groepen;
- de nieuwe relaties tussen regionale overheden en de betrokken groepen zullen wellicht zeer vlug geïstitutionaliseerd worden, o.m. omdat een aantal betrokkenen deze ontwikkeling anticipeerden en zich reeds reorganiseerden in afwachting van de regionalisatie;
- de reflex tot het invoeren van een overheidsreglementering ter “oplossing” van elk probleem zal wellicht ook het nieuwe overleg karakteriseren. Zo dient blijkbaar de vrijwillige coöperatie en overleg tussen de werknemers en de werkgevers over de sociale gevolgen van de invoering van vernieuwingen, aangevuld te worden met mogelijk averechts produktieve en ondoelmatige verplichtingen. In de strategieën van een aantal “ondernemers” blijft de sanctionerende en marktvervormde macht van de overheid een belangrijk element;
- tenslotte is het niet uitgesloten dat de verdere federalisering louter een parallel circuit van geïstitutionaliseerde interacties genereert, die in een al dan niet daadwerkelijke concurrentie zullen komen met de oude machtsstructuren en op korte termijn mogelijk weinig aan de vroegere nationale processen zullen veranderen.

B. Een geprofileerd beleid

Een politiek rationeel industriebeleid omvat in een gemengde economie steeds een *pakket* (“platform”) van opties, maatregelen en uitvoeringsmodaliteiten, die een politiek aanvaardbaar compromis zijn van de (mogelijk tegengestelde) voorkeuren van de politiek doeltreffende sociaal-economische groepen. Een nationale overheid die de bevoegd-

heid heeft over verschillende dimensies en instrumenten van het industrie- (en economisch) beleid kan gemakkelijker een compromis samenstellen of uitvoeren, waarbij een aantal voorkeuren, b.v. voor economische doelmatigheid, genegeerd worden. Ze kan immers het pakket zodanig samenstellen dat de negatieve elementen de positieve compenseren. Hierdoor wordt de democratische keuze omtrent de oriëntatie en de uitvoering van het beleid bemoeilijkt, vermits de betrokken bevolking of groepen zich veelal niet over de afzonderlijke dimensies kunnen uitspreken.

Een verantwoorde opdeling van het economisch overheidsbeleid, via b.v. een regionalisering, kan het aantal vrijheidsgraden van elk beleidsniveau limiteren, waardoor het pakket van beleidsopties en maatregelen minder omvangrijk en doorzichtiger wordt. Het regionaal industriebeleid zal gezien de beperktheid van de gedecentraliseerde bevoegdheden sterk geneigd zijn een duidelijk geprofileerde koers te varen (cfr. b.v. de “DIRV”-campagne). Zulk een duidelijk geprofileerd beleid kan gemakkelijker – zij het daarom nog verre van doodeenvoudig – democratisch beoordeeld worden. Voor de overheid is het ook minder moeilijk om een duidelijk beleid samen te stellen in zoverre binnen elke regio meer homogene preferenties bestaan die verschillen van deze van een andere regio.

Een verdere decentralisering van de regionale bevoegdheden van het industriebeleid kan de coördinatie van de hefbomen binnen elke regio vergemakkelijken en maakt het moeilijker om de nadelige regionale prestaties toe te schrijven aan nationaal “gebleven” instrumenten. In zoverre de gewesten deze hefbomen verschillend hanteren, wordt de coördinatie met de nationale maatregelen (van b.v. macro- en micro-economisch omgevingsbeleid) moeilijker en nemen de kansen op een uiteenlopend beleid toe. Binnen de economisch-monetaire unie wordt het moeilijker om via democratische keuzemechanismen de regionale overheid te beoordelen, vermits deze dan ook de mogelijkheid krijgt om een omvangrijk en ondoorzichtig pakket samen te stellen. Alleen een grondige vereenvoudiging van de hefbomen voor het industriebeleid kan deze problematiek doorbreken.

VII. SAMENVATTING EN BESLUIT

De Belgische economie genereerde in de voorbije decennia een vrij uitgebreid arsenaal van instrumenten waarmee getracht werd o.m. de

sociaal-economische prestaties op industrieel vlak in een gewenste richting bij te sturen. Hierbij werd in een belangrijke mate de markt-allocatie vervangen door de overheidstoebedeling. De beperkingen van de marktmechanismen waren tot voor kort beter gekend en bekend dan de intrinsieke, ingebouwde beperkingen van de overheids-allocatieprocessen die pas in het recente verleden duidelijk werden ge-reveleerd aan o.m. het brede publiek. De aanslepende recessie heeft het belang van de nationale toebedelingsmechanismen nog doen toenemen, waarbij op industrieel vlak bedragen gemoeid zijn die zowel absoluut als relatief gezien gigantische afmetingen aannemen. Door de communautaire dimensie van het industriebeleid werd het ingebouwd politiek karakter van subsidies duidelijk en door de, voor het brede publiek, gemakkelijk vast te stellen verschillen in de sociaal-economische structuur van de gewesten, werd ook de economisch ondoelmatige oriëntatie van overheidssubsidies voor éénieder kristalhelder. Boven op dit alles wordt de verdeling van de voordelen en de kosten van het industriebeleid als onbillijk ervaren in Vlaanderen. Het is dan ook onvermijdelijk dat vooral vanuit dit landsgedeelte een politiek momentum ontstond tot correctie van de nationale toebedelingsmechanismen. De vraag tot verbetering van deze mechanismen via de regionalisering betekent dus ook een vraag tot een nieuwe, betere overheid.

Indien het wenselijk en mogelijk zou zijn om het industriebeleid van de overheid op een economisch rationele wijze te concipiëren en uit te voeren, zouden, vanzelfsprekend, geen vrij ingrijpende staatshervormingen nodig zijn om het proces van subsidietoebedelingen te verbeteren. Integendeel, het zou wellicht zinvoller zijn het zwaartepunt van dit beleid op een wereld- of een Europees vlak uit te bouwen, eerder dan op een nationaal, laat staan regionaal vlak. Het industriebeleid van de overheid is echter, bijna per definitie, de reflectie van een politieke rationaliteit die de resultante is van de politiek doeltreffende sociaal-economische krachten. Deze rationaliteit kan een billijk of economisch doelmatig subsidiebeleid stimuleren, ontmoedigen of beletten en kan veranderen naargelang het beleid in b.v. een nationaal dan wel regionaal kader tot stand komt.

De nationale toebedeling van subsidies kan voor de Vlaamse sociaal-economische groepen als onbillijk worden ervaren gezien o.m. het onevenwicht tussen de interregionale verdeling van lasten en voordelen van dit beleid. Gegeven b.v. de Vlaamse bijdrage aan vennootschapsbelasting zou de gemiddelde steun aan de investeringen – de subsidiëringsintensiteit – en de investeringsvolumes kunnen toenemen

of zou, in principe, een gewestelijke aanslagvoet kunnen verlaagd worden zonder ndz. de steunintensiteiten te verlagen t.o.v. de nationale situatie. Voor Wallonië zouden deze elementen in de tegenovergestelde richting dienen te evolueren. De nationale overheid kan moeilijk zulk een meer billijk evenwicht bereiken, in zoverre hiertoe een interregionale herverdeling van de baten en kosten voor de politiek doeltreffende sociaal-economische groepen nodig is. Het beperken van de mogelijkheden tot interregionale afwenteling, via een grote gewestelijke fiscale verantwoordelijkheid, zou wel tot een meer evenwichtige toedeling van subsidies kunnen leiden. Voor Wallonië zal dientengevolge een verlaging van de subsidiëeringsintensiteiten nodig en misschien ook mogelijk worden. Na de regionalisering kan in de gewesten echter een meer intense en doeltreffender vraag naar subsidies ontstaan, waaraan vooral Vlaanderen gemakkelijker kan “toegeven”, in zoverre de decentralisering middelen ter beschikking stelt die een correspondentie vertonen met de grotere eigen fiscale draagkracht. Voor Vlaanderen is het dus niet uitgesloten dat de subsidiëeringsintensiteiten zullen toenemen vooral bij een nationale uniforme normering van de fiscaliteit. Bij een regionale normering van de vennootschapsbelasting die specifiek zou worden toegewezen voor industriële subsidiëring, zou deze tendens mogelijk de effecten van interregionale verschillen in de betrokken fiscale aanslagvoeten kunnen temperen.

De grotere correspondentie tussen gewestelijke subsidies en fiscale opbrengsten kan een economisch ondoelmatige subsidiëring ontmoeden die het gevolg is van een al te “gemakkelijke” interregionale afwenteling van de overeenkomstige financiële kosten. Mogelijk kan hierdoor in de komende jaren een economisch betere situatie ontstaan dan bij een voortzetting van het nationaal beleid dat zulke vrijbuitersopportunities niet kan doorbreken. Op zichzelf is deze verantwoordelijkheid echter geen mechanisme dat ook voor een verdere toekomst garanties biedt voor een economisch doelmatige *interregionale* of *intra-regionale* toedeling van industriële subsidies of voor een doelmatige *uitvoering* van het subsidiebeleid. Zo kan de grotere fiscale correspondentie een tendens inbouwen waarbij de subsidiëeringsintensiteiten vooral groot zijn in het gewest met de grotere fiscale capaciteit. Alleen indien deze grotere draagkracht ook zou gepaard gaan met een grotere economisch creatieve waarde van de subsidies, volgt hieruit automatisch een tendens tot een doelmatige interregionale allocatie. Indien echter de economische waarde van de subsidies omgekeerd evenredig zou zijn met de fiscale capaciteit – niets belet dat dit een typische situ-

atie zou kunnen zijn voor een aantal sectoren, produkten of projecten – dan bouwt de grotere regionale verantwoordelijkheid ook een vertekening in tot een economisch ondoelmatige interregionale toebedeling van subsidies. In dit geval zouden interregionale transfers noodzakelijk zijn om de doelmatigheid (niet ndz. de solidariteit) van het subsidiebeleid te bevorderen. Ook een intra-regionale economisch doelmatige toebedeling is geenszins een automatisch en vanzelfsprekend gevolg van de decentralisatie, terwijl de regionale uitvoering van het beleid aan de intrinsieke beperkingen van de overheidstoebedelingsprocessen onderworpen blijft. Het regionaal subsidiebeleid zal evenzeer dienen af te rekenen met de ongunstige neveneffecten van directe subsidies. Alleen een vernieuwde economische ingenieusiteit en een openheid t.o.v. alternatieven zoals fiscale subsidies of regionale normering van de vennootschapsbelasting, kan op termijn garanties inhouden voor een doelmatig en doeltreffend industriebeleid.

Wanneer wordt overgegaan tot vrij extreme situaties van desctructieve fiscale of subsidieconcurrentie tussen de gewesten, kan een duidelijk beeld opgehangen worden van de mogelijke marktvertekenende gevolgen voor de economisch-monetaire unie. Het is echter niet zo duidelijk waarom distorties t.g.v. regionale directe subsidiëring ndz. de welvaart van het land en de unie minder zouden ondergraven dan b.v. eventuele gewestelijke divergenties m.b.t. het gebruik van fiscale subsidies. Coöperatie tussen de gewesten tot een meer marktconforme gewestelijke aanpak is niet uitgesloten, in zoverre de staatshervorming door de betrokken sociaal-economische en maatschappelijke krachten wordt aangezien als een stabiele basis voor de toekomst.

Tenslotte kan de regionalisering een soort van Schumpeteriaanse creatieve destructie teweegbrengen in de interacties tussen overheid en sociaal-economische groepen met een mogelijk nieuwe levenscyclus van de overlegeconomie. Het beleid zal wellicht een meer geprofileerd karakter vertonen met een beperkt pakket van instrumenten en opties, waardoor een democratische correctie hernieuwde kansen krijgt. De coördinatie met het nationaal economisch omgevingsbeleid kan alleen een realiteit worden indien de decentralisering samengaat met een vereenvoudiging van de hefbomen voor het industriebeleid.

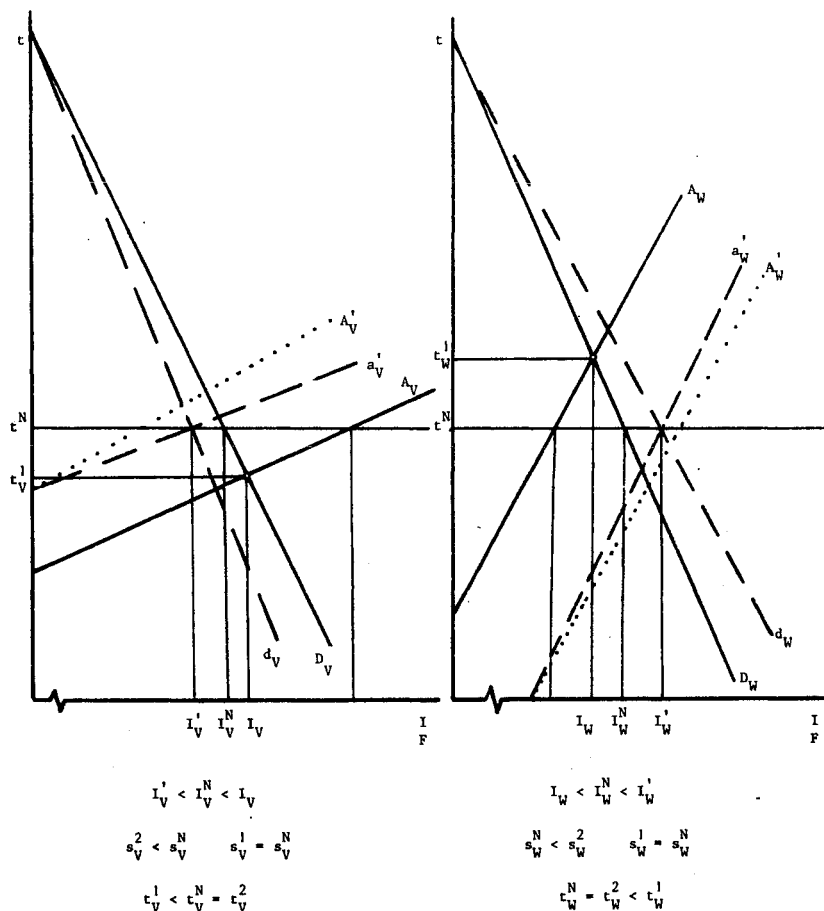
De regionalisering van het industriebeleid is geen deus-ex-machina die plots alle intrinsieke beperkingen van de overheidstoebedeling van industriële subsidies zal elimineren. Indien ze gepaard gaat met een grotere financiële verantwoordelijkheid kunnen de nadelige neveneffecten van de interregionale afwenteling van de kosten van het beleid

doorbroken worden en kan een meer billijke verdeling van de voordelen en de lasten ontstaan. Deze grotere verantwoordelijkheid is misschien nodig maar geenszins voldoende om op termijn een economisch doelmatig industrieel subsidiebeleid te garanderen.

NOTEN

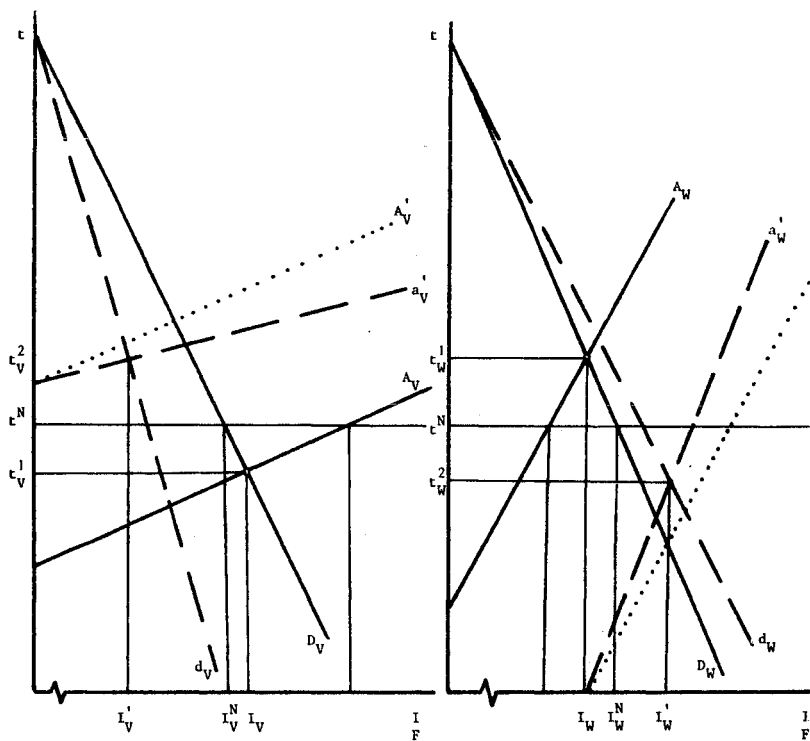
1. Zie ook Vlaamse Executieve (1982) en Eyskens (1983).
2. De gevolgen hiervan kwamen uitvoerig aan bod op het 15e Vlaams Wetenschappelijk Economisch Congres (Vereniging voor Economie (1981)). Een vroege prelude vindt men bij Van Broekhoven (1973).
3. Elk van de investeringscurven kantelen naar rechts (links) bij een toename, ceteris paribus, van de respectieve subsidiëeringsintensiteiten. Hun verschil in positie is bepaald door mogelijke verschillen in s en in de andere investeringsdeterminanten. Ter vereenvoudiging werd het Brusselse gewest buiten beschouwing gelaten.
4. De steuncurven kantelen naar rechts (links), indien ceteris paribus de gemiddelde steun per geïnvesteerde frank afneemt (toeneemt), vermits dan met eenzelfde aanslagvoet meer (minder) investeringen kunnen gesubsidieerd worden. Indien alle regionale fiscale opbrengsten voorbehouden worden voor de betrokken subsidies dan gaan de steuncurven door de oorsprong. Naarmate een kleiner (groter) totaal bedrag toekomt aan de betrokken subsidies door een afname (dotatie), verschuiven de curven parallel naar boven (beneden), vermits dan voor een bepaalde waarde van t en s een kleiner (groter) bedrag aan investeringen kan gesteund worden. De andere (eventuele) verschillen in posities van de steuncurven reflecteren (eventuele) verschillen in de subsidievoet en in de bestaande fiscale draagkracht van de regio's.
5. De essentie van de analyse zou niet gewijzigd worden indien een negatief saldo relevant zou zijn omdat b.v. ook de steun aan overheidsbedrijven zou bekeken worden.
6. Daartegenover staat echter dat de aan Wallonië toebedeelde sommen in het nationale kader een groter onzeker karakter kunnen vertonen, tengevolge van de echte of vermeende blockage politiek van de nationale regering. De Waalse belangen zijn dus geneigd een zekere verzekeringspremie te aanvaarden voor de meer zekere subsidies. Wallonië zou dus kunnen bereid zijn de hogere "prijs" t_W te betalen, indien de nationale bedragen een onzekere variatie vertonen. Indien dit niet het geval is zal de verhoging $t_W - t^N$ te hoog zijn, en verkiest Wallonië de nationale oplossing met de lagere nationale aanslagvoet t^N .
7. Om dit na te gaan cfr. voetnoten 3 en 4.
8. Zie ook Oates (1972), Heremans (1979), Plasschaert (1979), Van Rompuy P. en De Bruyne (1979) en Van Rompuy V. (1979).
9. Slechts met een uitzonderlijk grote voorafname op de vennootschapsbelasting zal in Vlaanderen een nationaal genormeerd regionaal evenwicht tot stand komen waarbij men minder investeringen steunt onder de vroegere nationale onevenwichtssituatie. Voor Wallonië zal een nationale normering slechts dan meer investeringssteun opleveren dan onder de nationale onevenwichtssituatie wanneer een substantiële transfer van middelen van elders wordt toegevoegd. Deze situaties werden in onderstaande figuur uitgebeeld.

Alle lijnen hebben dezelfde interpretatie als in de figuur inzake regionalisatie met nationale normering in de tekst.

10. Slechts met uitzonderlijk grote verschuivingen door een extensieve voorafname op de vennootschapsbelasting ($A_V \rightarrow A'_V$) zal met regionale normering een evenwicht tot stand komen waarbij in Vlaanderen minder investeringen gesteund worden met een hogere aanslagvoet, in vergelijking met de nationale situatie. Omgekeerd zal in Wallonië slechts tot meer steun met een lagere aanslagvoet kunnen overgegaan worden als een substantiële transfer van elders ($A_W \rightarrow A'_W$) gedaan wordt. Deze situaties zijn weergegeven in onderstaande figuur.

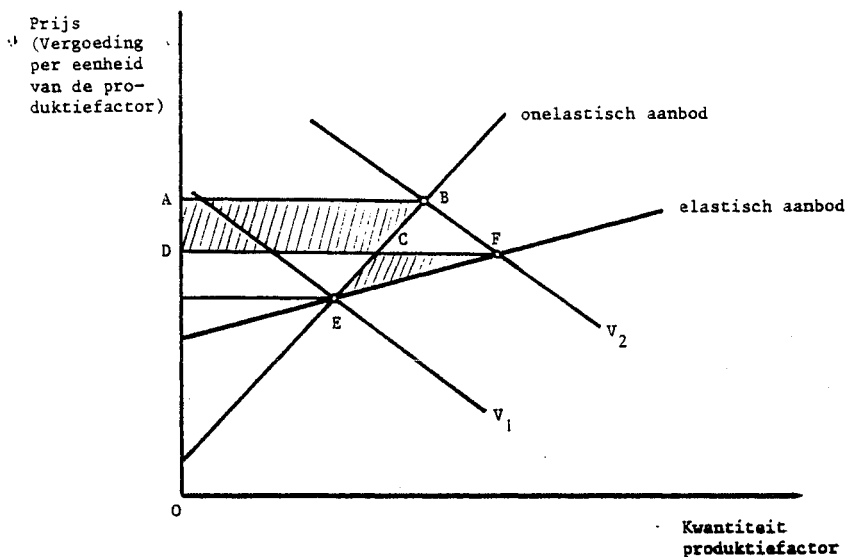
Alle lijnen hebben dezelfde interpretatie als in de figuur inzake regionale normering in de tekst.

$$\begin{aligned} I_V^1 &< I_V \\ s_V^2 &< s_V^N \\ t_V^1 &< t_V^N < t_V^2 \end{aligned}$$

$$\begin{aligned} I_W^1 &> I_W^N \\ s_W^2 &> s_W^N \\ t_W^2 &< t_W^N < t_W^1 \end{aligned}$$

11. Bij een toename van de vraag van V_1 en V_2 (t.g.v. subsidies) is de toename in het netto-inkomen (inkomsten min kosten) groter bij een onelastisch dan bij een elastisch aanbod (in het punt E) voor een bedrag gelijk aan $(ABCD - CEF)$. (De betrokken variabele kosten worden immers bekomen door integratie onder de aanbodscurven, zijnde de marginale kostencurven).

REFERENTIES

- Axelrod, R., 1981, The Emergence of Cooperation Among Egoists, *American Political Science Review* 75, 306-318.
- Breton, A., 1970, Theoretical Problems of Federalism, *Recherches Economiques de Louvain* XXXVI, 107-116.
- Daems, H. en De Grauwe, P., 1981, Determinanten van de overheidsreglementering, in *Overheidsinterventies. Effectiviteit en efficiëntie*, Congresboek 15e Vlaams Wetenschappelijk Economisch Congres, Brussel: Vereniging voor Economie.
- De Bondt, R., 1981, Krachtlijnen van het 15e Vlaams Wetenschappelijk Economisch Contres, in *Overheidsinterventies. Effectiviteit en efficiëntie*, Notulen (Open Forum) 15e Vlaams Wetenschappelijk Economisch Contres, Brussel: Vereniging voor Economie.
- Eyskens, M., 1982, *Oriëntaties voor het industriebeleid*, Brussel: Kabinet van de Minister van Economische Zaken, 8 oktober.
- Eyskens, M., 1983, *Welke industriële politiek?*, Brussel: Instituut voor de onderneming.
- Geens, G., 1983, De overheid en de nieuwe technologieën, *Tijdschrift voor Economie en Management* 28, 229-236.

- Heremans, D., 1979, *Verkaveling van bevoegdheden en economische unie*, Leuven Economisch Standpunt 1979/15, Leuven :CES.
- Heremans, D., 1983, *Financieringsaspecten van een gewestelijke industriepolitiek*, Colloquium «Regionalisering van het industriële overheidsbeleid», Leuven : CES.
- Maton, J., 1983, *België: Hervorming of Ondergang*, Leuven: Davidsfonds.
- Migué, J.L., 1977, Controls versus Subsidies in the Economic Theory of Regulation, *Journal of Law and Economics* XX, 213-223.
- Oates, W.E., 1972, *Fiscal Federalism*, New York: Harcourt Brace Jovanovich.
- Olson, M., 1982, *The Rise and Decline of Nations*, New Haven: Yale University Press.
- Peeters, Th., 1979, *Financiële middelenvoorziening voor gemeenschappen en gewesten*, Leuven Economisch Standpunt, 1979/14, Leuven: CES.
- Plasschaert, S., 1979, Economische en fiscale aspecten van de gewestvorming, *Tijdschrift voor Economie en Management* 26, 225-230.
- Rose-Ackerman, S., 1981, Does Federalism Matter? Political Choice in a Federal Republic, *Journal of Political Economy* 89, 152-166.
- Van Broekhoven, E., 1973, Theoretische grondslag van de overheidsinterventie. in *De Overheid in de gemengde economie*, Congresboek 11e Vlaams Wetenschappelijk Economisch Congres, Brussel: Vereniging voor Economie.
- Van Rompuy, P., 1983, Regionalisering en de industriepolitiek in een economische en monetaire unie, Colloquium "Regionalisering van het industriële overheidsbeleid", Leuven: CES.
- Van Rompuy, P. en De Bruyne, G., 1979, *De regionalisatie economisch bekeken*, Leuven Economisch Standpunt, Leuven: CES.
- Van Rompuy, V., 1979, *Economisch stelsel en verdeling van bevoegdheden*, Leuven Economisch Standpunt, 1979/15, Leuven: CES.
- Vereniging voor Economie, 1981, *Overheidsinterventies, Effectiviteit en Efficiëntie*, Congresboek 15e Vlaams Wetenschappelijk Economisch Congres, Leuven 8-9 mei.
- Vlaamse Executieve, 1982, *Hefbomen voor een Vlaams Industrieel Beleid*, Brussel.